

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2020, Cilt:8, Sayı:1, 8:251-276

Geliş Tarihi: 06.04.2020

Kabul Tarihi: 29.05.2020

Araştırma Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.33931/abuifd.715511>

Üslubu'l-Kur'ân Açısından İnşikâk-ı Kamer Hadisesi

İsmail Kılıç*

Öz

Hz. Muhammed'in (s.a.s) Kur'ân dışında mucizesinin olup olmadığı, en çok münakaşa edilen konulardan biridir. Özellikle son yüzyılda çok tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Âlimlerin çoğunluğunun bir mucize olarak kabul ettiği İnşikâk-ı Kamer hadisesi de bu eksende münakaşa edilmiştir. Bu konu Tefsir ilmi yanında, Hadis, Kalam ve İslam Tarihi ilimleri açısından çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Özellikle Kamer Sûresi'nin ilk âyetleri ve bu âyetlerle ilişkilendirilen rivayetler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise konunun ilişkilendirildiği Kamer Sûresi'nin ilk âyetleri Üslubu'l-Kur'ân açısından incelenerek, Kur'ân'ın sözü edilen âyetlerde asıl mesajının ve hedefinin ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur'an'da, tevhidi ve ahirete aktif iman tesis etmeye yönelik bir üslup kullanıldığı görülmektedir. Bu üslupla kıyamette gerçekleşecek bir olay gözler önünde canlandırılarak, kıyametin gelmesinin çok yakın ve kesin olduğu etkileyici bir şekilde vurgulanmıştır. Böylece insanların gafletten uyandırılması ve kıyamete her an hazırlıklı olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Üslubu'l-Kur'ân, İnşikâk-ı Kamer, Mucize, Kıyamet.

The Splitting of the Moon Event According to the Wording of the Holy Qur'ân

Abstract

Whether Prophet Muhammad (pbuh) had a miracle except the Qur'ân or not is one of the mostly discussed subjects. Especially it was discussed a lot in the last century and is still being discussed. The splitting of the moon, which has been recognised by the majority of Islamic scholars as a miracle, has also been discussed in length. This subject has been analysed according to interpretation, hadith, kalam and Islamic history. Especially the first verses of the Al Qamar surah have been thoroughly expanded upon. However in this study, the first verses of the Al Qamar surah and rumors associated with them will be analysed according to the wording of the Holy Qur'ân, what and how does the Holy Qur'ân explain in the said verses and what is the underlying message. It's seen that a style tends to form tawhid and an active belief of afterlife has been used in Qur'ân. With this style, an event which will come true on apocalypse day was acted out before people's very eyes and it has been emphasized effectively that the coming of apocalypse is so close and definite. So it has been aimed to awaken people to the unawareness and to be ready for apocalypse at any moment.

Keywords: Qur'anic Exegesis, Wording of Holy Qur'ân, Splitting of the Moon, Miracle, Apocalypse.

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, kilicismaail@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2364-3212

Giriş

Hız. Muhammed'in (s.a.s) Kur'ân dışında bir mucizesi olup olmadığı en çok münakaşa edilen konulardan biridir. Özellikle son yüzyılda çok tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Âlimlerin çoğunluğunun bir mucize olarak kabul ettiği İnşikâk-ı Kamer hadisesi de bu ekseninde münakaşa edilmiştir. Bu konu Tefsir ilmi yanında, Hadis, Kelam ve İslam Tarihi ilimleri açısından incelenmiştir. Kamer Sûresi'nin ilk âyetleri ve bu konuda nakledilen rivayetler tartışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Bu meyanda Kamer Sûresi'nin ilk âyetindeki "وَأَنشَقَّ الْقَمَرَ" (Ay yarıldı.) ifadesinin ne anlama geldiği hakkında birçok görüş ortaya konulmuştur. Bunlardan biri, gerçek anlamda ayın yarılmasıdır. Bunda da iki farklı görüş vardır:

1. Ay, Hız. Muhammed'in (s.a.s) bir mucizesi olarak onun zamanında ikiye ayrılmıştır.¹ Cumhûrun görüşü bu minvalde olmuş ve âyetin zâhirî anlamı da budur.²

2. Ay geçmişte yarılmamış, kıyamette ya da ona yakın bir zamanda yarılacaktır. "وَأَنشَقَّ الْقَمَرَ" (Ay yarıldı.) ifadesi bunu bildirir. Bu ifadedeki geçmiş zaman kipi ile gelecek zaman kastedilmiştir. Bu da kıyamet esnasında ya da başlangıcında

¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Câmiü'l-beyân an te'vili âyi'l Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (y.y.: Müessesetü'r-Risale, 1420/2000), 22/565-570; Ebû İshak İbrâhîm b. es-Seri b. Sehl ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*, thk. Abdülcelil Abduh Şelebi (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988), 5/81; Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *Tefsîru'l-Kuşeyrî: Letâifu'l-işârât*, thk. İbrahim Besyûnî (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-âmme li'l-Kitâb, 1981), 3/493; Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri Kitâbi'l-Azîz*, thk. Saffân Adnân Dâvûdî (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1415/1995), 1045; Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr Temîmî Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân: Kitâbü't-Tefsîr*, thk. Yâsir b. İbrâhîm ve Ğanîm b. Abbas b. Ğanîm (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 5/307; Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd el-Begavî, *Tefsîrü'l-Begavî: Mealimü't-tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cuma Zamiriyye, Süleyman Müslim el-Harş (Riyad: Dâru Taybe, 1993), 7/425, 426; Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vil: el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâb'l-Arabî, t.y.), 4/430, 431; Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993), 5/211; Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî İlmî't-Tefsîr*, thk. Abdurrezzak el-Mehdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422), 4/196; Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Sami b. Muhammed es-Selame (Riyad: Dâru Taybe, 1418/1997), 7/472; Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr: Mefâtihü'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420), 29/288; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, t.y.), 7/4621; Seyyid Ebü'l-A'la el-Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, ed. Ali Bulaç, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 6/43-45; Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-Şürûk, 1405/1985), 6/3425-3428; İshak Özgel, "İnşikâk-ı Kamer Hadisesine Yorum Etiği ve Anlam Bütünlüğü Açısından Yaklaşım", *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, ed. İsmail Yakıt (Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı, 19 Nisan 2004), 207; Bilal Atik, *Kur'an'a Göre Peygamberlik ve -Bir Sünnetullah Olarak- Mucize* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 230.

² Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn: Tefsîrü'l-Mâverdî*, thk. es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992), 5/409.

olacak bir olayı ifade etmektedir.³ “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Osman b. Atâ' b. Ebî Rebâh'ın (ö. 114/732) bu görüşte olduğu nakledilmiştir.⁴ Bu görüş başlangıçta revaç bulmamış, ancak son zamanlarda yapılan yorumlarda çok savunulmuştur.⁵

Kamer Sûresi'nin ilk âyetindeki “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) tabiri hakkında diğer görüşler ise şunlardır:

1. “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) sözü “Hakikat/iş ortaya çıktı.” anlamında darb-ı meseldir.⁶ Bu görüş de günümüzde savunulan görüşlerden biri olmuştur.⁷

2. “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) sözü “Ay tutuldu.” anlamındadır.⁸ Günümüzde bu görüşü savunanlar bulunmaktadır.⁹

Kamer Sûresi'nin ilk âyetindeki “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) ifadesinden ayın geçmişte yarıldığının anlaşıldığını belirten görüşte, Kamer Sûresi'nin ikinci âyeti delil gösterilmiştir. Bu âyetin anlamlı olması için ayın geçmişte yarılması olması

³ Bu görüş birçok Tefsir kaynağında aktarılmaktadır. bk. Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân*, 5/81; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Tefsîrû'l-Mâtürîdî: Te'vîlâtü Ehli's-Sünne: Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Mecdî Baslum (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 9/441; Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/307; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, 5/211; Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/197; Râzî, *Mefâti'hü'l-ğayb*, 29/288; Mevdûdî, *Tefhîm*, 6/43.

⁴ Mâverdî, *en-Nüket*, 17/126; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 9/153.

⁵ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîrû'l-Merâğî* (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evlâdih, 1394/1974), 27/77; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadis* (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1383), 2/276; Sun'atullâh Bikkbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, *İslâmiyyât: Üç Aylık Araştırma Dergisi*, 7/3 (Temmuz-Eylül 2004), 186; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 9/152, 186; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı: Meal Tefsir*, çev. Cahit Koçtak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1420/1999), 3/1087, 1088; Ateş, *Çağdaş Tefsiri*, 4/150; Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı (KUBA), t.y.), 3/268; İsrâfil Balcı, *Hız Peygamber ve Mucize* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 262.

⁶ Bu görüş de birçok Tefsir kaynağında aktarılmaktadır. bk. Mâverdî, *en-Nüket*, 5, 409; Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/126; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhîd*, thk. Sîtkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1420), 10/33; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *Fethü'l-Kadîr: el-Câmiu beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min İlmi't-Tefsîr* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr - Beyrut: Dâru'l-Kalemi'l-Tayyip, 1414), 5/145.

⁷ İhsan Arslan, “Hisssi bir Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikû'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir yaklaşım”, *Recep Tayyip Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip University*, 6/12 (December, 2017), 27, 43; M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 5/129; Hikmet Zeyveli, *İlahî Dinlerde Mucize ve Gapp: Geleneği Yeniden Okumak* (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2018), 50, 51.

⁸ Sem'ânî, Kamer Sûresi'ndeki “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) ifadesinin “Ay tutuldu” manasında olduğunun da söylendiğini nakletmiştir. bk. Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/307.

⁹ Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: KURAMER Yayınları, 2018), 390; Hüseyin Akgün, “İnşikâk-ı Kamer Hadisesi (Aslu'l-Hadis ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 3 (Ocak-Haziran 2018), 48.

gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰ Bununla beraber, bu görüşün benimsenmesinde geçmişte ayın ikiye ayrıldığı haberini aktaran rivayetler çok etkili olmuştur.

Ayın geçmişte ikiye ayrıldığını ifade eden rivayetin yer aldığı ilk kaynak Mücâhid'in (ö. 103/721) tefsiridir. Bu tefsirde Cübeyr b. Mut'im (ö. 59/678), babası Mut'im b. Adiy'den şöyle bir rivayette bulunmuştur:

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ فِي قَوْلِهِ: { اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ } قَالَ: «انْشَقَّ الْقَمَرُ وَنَحْنُ بِمَكَّةَ» «Mut'im b. Adiy, 'Kiyamet yaklaştı ve ay yarıldı' âyeti hakkında şöyle dedi: Biz Mekke'de iken Ay yarıldı.»¹¹

Cübeyr b. Mut'im'in rivayetinde aktarılan bu haber, başka rivayetlerde çok farklı şekillerde yer almıştır. Bazı rivayetlerde mucize talebinden söz edilmemiş, "Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde ay ikiye ayrıldı."¹² şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bazılarında ise mucize talebi üzerine ayın ikiye ayrıldığı belirtilmiştir. Bunlardan bir kısmında Mekke müşriklerinin mucize talebi üzerine ayın ikiye ayrıldığından şöyle söz edilmiştir: Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'den (s.a.s) bir mucize göstermesini istediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s) onlara doğru söylediğini ve nübüvvetinin hakikat olduğunu ispat etmek için ayın ikiye ayrıldığını gösterdi. Mekke müşrikleri, ayın ikiye ayrıldığını görünce yüz çevirip yalanladılar ve "Bu bir sihirdir." dediler.¹³ Bazı rivayetlerde Mekke müşriklerinin bizzat ayın yarılmasını talep etmeleri üzerine ayın ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir.¹⁴ Bazı rivayetlerde ise Yahudi bilginlerinden bir grubun iman etmek için mucize talebi olduğu aktarılmıştır.¹⁵

¹⁰ Vâhidî, *el-Vecîz*, 1045; Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/307; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/431; Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/197; Ebû Hayyân, *el-Bahr*, 10/33; Elmalılı, *Hak Dini*, 7/4625, 4626; Mevdûdî, *Tefhîm*, 6/43, 44.

¹¹ Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî, *Tefsîrû'l-İmâm Mücâhid b. Cebr*, thk. Muhammed Abdüsselâm Ebû'n-Nîl (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadise, 1989/1410), 1/633.

¹² Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/377; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1413/1992), "Tefsîrû'l-Kur'ân/Sûretü Kamer (54)", 1, "Menâkıb", 27, "Menâkıbu'l-Ensâr", 36; Ebu'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccac, *Sahîhu Müslim* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "Sifâtü'l-Münâfikîn", 43, 44, 45, 47; Ebû İsa Muhammed b. İsa Serve et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), "Tefsîrû'l-Kur'ân", 54; Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/306; Taberî, *Câmiü'l-beyân*, XXII, 565-570; Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/196; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Abdülalim Berduñî-Ebû İshak İbrahim İtfıyyîş (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1386/1966-1387/1967), 17/127; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 7/72-75; Abdurrahman b. Ebî Bekr Celaleddin es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-Tefsîri bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.), 7/670-672.

¹³ Ahmed b. Hanbel, 3/165; Buhârî, "Tefsîrû'l-Kur'ân/Sûretü Kamer (54)", 1; "Menâkıb", 27, "Menâkıbu'l-Ensâr", 36; Müslim, "Sifâtü'l-Münâfikîne ve Ahkâmuhum", 46; Tirmizî, "Tefsîrû'l-Kur'ân", 54; Ebu'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman (et-Tefsîrû'l-kebir)*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhate (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâp, 1979), 4/177; Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 22/565; Vâhidî, *el-Vecîz*, 1045; Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/306; Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/126; Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh el-Hüseynî el-Alûsî, *Rûhü'l-meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Ali Abdalbârî Atiyye (Beyrut: Dârü Kütübi'l-İlmiyye, 1415), 14/74; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 7/670.

¹⁴ Sem'ânî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, 5/306; Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/196; Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/127; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 7/671, 672; Alûsî, *Rûhü'l-meânî*, 14/74.

¹⁵ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 7/672; Alûsî, *Rûhü'l-meânî*, 14/74.

Ayın geçmişte yarıldığına Abdurrezzak'ın Musannef'inde yer alan ve Huzeyfe'den (r.a)¹⁶ nakledilen şöyle bir rivayet de delil gösterilmiştir:

عن أبي عبد الرحمن السلمي قال سمعت حذيفة يوم الجمعة وهو على المنبر قرأ اقتربت الساعة وانشق القمر فقال قد
 Huzeyfe'nin (r.a), Cuma günü minberde
 “اقتربت الساعة وقد انشق القمر فالיום المضمار وغدا السباق
 iken ‘Kiyamet yaklaştı ve Ay yarıldı’ âyetini okuduğunu işittim. Akabinde şöyle dedi:
 ‘muhakkak ki kıyamet saati yaklaştı ve ay yarıldı. Bugün koşu, yarın ise kazanç.’”¹⁷

Kamer Sûresi'ndeki “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) kelamının zahirî anlamda olmayabileceği görüşünde olanlar birçok gerekçe öne sürmüşlerdir. Bunlardan biri yukarıda aktarılan rivayetlerle ilgilidir. Bu rivayetler birçok açıdan tenkide tabi tutulmuştur. Ayın Hz. Muhammed (s.a.s) devrinde yarıldığına dair rivâyetlerin çeşitli açılardan kuşkulu olduğu öne sürülerek ayın geçmişte yarılmamış olabileceği söylenmiştir.¹⁸ Ayrıca, İnşikâk-ı Kamer hakkında nakledilen rivayetlerin genelinde ayın yarılmasına ilişkin aktarılan görüntülerin¹⁹ bir ay tutulması ile izah edilebileceği ifade edilmiştir. Bu izaha göre, rivayetlerde anlatılan İnşikâk-ı Kamer hadisesinin insanların gözüne ay ikiye ayrılmış gibi görünen bir çeşit ay tutulması olmasının da mümkün olabileceği söylenmiştir.²⁰

Ayın geçmişte yarılmış olduğunu kabul etmeyenler, Hz. Muhammed'in (s.a.s) Kur'an dışında mucizesi olmadığını ifade ederek de geçmişte onun bir mucizesi olarak ayın yarılmamış olduğunu söylemişlerdir. Onlar müşriklerin hissî mucize taleplerini Kur'an'ın reddettiğini öne sürüp “وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ” (Ay yarıldı.) ibaresinden ayın

¹⁶ Huzeyfe b. Yemân (r.a) diye anılmış olup Medine'de doğmuştur. Babası ile birlikte Bedir savaşından önce Müslüman olmuştur. bk. Selman Başaran, “Huzeyfe b. Yemân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/434.

¹⁷ Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zamî (Beirut: el-Meclisü'l-İlmî, 1983), 3/193, 194.

¹⁸ Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî*, 27/77; İzzet Derveze, *et-Tefsîrü'l-Hadîs*, 2/276; Bikbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, 186; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 9/152; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/269; İlyas Çelebi, *İtikadi Açılardan Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler: (Fiten-Melahim-Kiyamet Alametleri)* (İstanbul: Kitabevi, 1996), 161-172; İlyas Çelebi, “İnşikâk-ı Kamer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 22/344; Mehmet Azimli, “Şakku'l- Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2/3 (Ocak- Haziran 2009), 97, 98; Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 210; Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, 255-260; Ahmet Erkol, “Hz. Peygamber'in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1999), 292, 293; Zeyveli, *İlahî Dinlerde Mucize ve Gayp*, 65; Arslan, “Hissî bir Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikâk-ı Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 43.

¹⁹ Rivayetlerde ayın yarılma görüntüsüne ilişkin ifadeler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 81, 82; Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 36; Buhârî, *Tefsîrü'l-Kur'ân/Sûretü Kamer (54)*, 1; Müslim, “Sıfatü'l-Münâfikine ve Ahkâmuhum”, 44; Tirmizî, “Tefsîrü'l-Kur'ân”, 54; Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 22/566; Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 5/306; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 7/ 472 473; Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr*, 7/672; Alûsî, *Rûhü'l-meânî*, 14/74.

²⁰ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu: Kur'ân-ı Kerîm'in Tercüme ve Tefsiri*, (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1980), 595 (1. dipnot); Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak: Mekke Yılları* (Ankara: Ankara Okulu, 2008), 158; Azimli, “Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, 109; Balcı, *Hz. Peygamber ve Mucize*, 268; Akgün, “İnşikâk-ı Kamer Hadisesi (Aslu'l-Hadis ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)”, 50; Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, 390-393.

geçmişte yarıldığı anlamının kastedilmediğini ifade etmişlerdir.²¹ Bunun yanında, ayın geçmişte yarılmış olduğunu kabul etmeyenler, Kamer Sûresi'nin ikinci âyetinin ayın geçmişte yarılmış olduğunu desteklemeye yeterli bir delil olmadığını da dile getirmişlerdir.²²

Ayın geçmişte yarılmış olduğunu kabul etmeyenlerin, görüşlerine gerekçe olarak öne sürdüklerinden biri de bazı sûrelerde kıyamette vuku bulacak olayların geçmiş zaman kipiyle verilmiş olmasıdır.²³ Onlar, “وَأَنشَقَّ الْقَمَرَ” (Ay yarıldı.) ibaresinde anlatılan İnşikâk-ı Kamer hadisesinin kıyamet esnasında ya da öncesinde meydana gelecek olaylardan biri olduğunu, kıyametin çok yaklaştığını ve vukuu bulmasında asla şüphe olmadığını vurgulamak için geçmiş zaman kipiyle ifade edilmiş olabileceğini söylemişlerdir.²⁴

Bu çalışmadaki amaç, konunun ilişkilendirildiği Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerini Üslubu'l-Kur'ân açısından inceleyerek Kur'ân'ın bu âyetlerde asıl vermek istediği mesajı ve bu konudaki hedefini tespit etmeye çalışmaktır.

Kur'ân'ın üslubu, beşer tarafından kaleme alınmış bir kitabın üslubundan farklıdır. Yirmi üç yılda peyderpey nazil olan Kur'ân âyetleri, konularına göre tertip edilmediği gibi, nüzul sırasına göre ya da rastgele dizilmiş de değildir. Kur'ân'da art arda gelen âyetler ve sûreler arasında lafız ve mana olarak bir ilişki vardır.²⁵ Peş peşe gelen âyetlerin çoğu zaman ortak bir hedefi vardır. Dolayısıyla ifadeler hep bu maksadın etrafında döner.²⁶

Öte yandan Kur'ân, sözlü hitap şeklinde nazil olmuştur. Bundan dolayı onda, yazılı metnin özelliklerinden ziyade hitaba dair özellikler vardır. Ayrıca tüm insanlara evrensel bir mesaj olan Kur'ân, muhatap olduğu tüm kesimlerin

²¹ Bikbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, 187-189; İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, 2/276; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/271-273; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 161-172; Çelebi, “İnşikâk-ı Kamer”, 344, 345; Azimli, “Şakku'l- Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, 101, 102; Erkol, “Hz. Peygamber'in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, 292, 293; Balcı, *Hiz. Peygamber ve Mucize*, 260; Arslan, “Hisssi bir Mucize Olarak Hiz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikû'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 36-42.

²² Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/270; Bikbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, 186, 187; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 161-172; Zeyveli, *İlahî Dinlerde Mucize ve Gayp*, 65; Arslan, Hisssi bir Mucize Olarak Hiz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikû'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 43.

²³ el-Kehf 18/99; el-Furkân 25/25; Yâsin 36/51; ez-Zümer 39/68; Kâf 50/20, 44; et-Tûr 52/7-10; er-Rahmân 55/37; el-Vâkıa 56/1-6; el-Hâkka 69/13-16; el-Müzzemmil 73/18; el-Kıyâmet 75/7-10; el-Mürselât 77/7-10; en-Nebe' 78/18-21; et-Tekvîr 81/1-14; el-İnfîtâr 82/1-5; el-İnşikâk 84/1-5; el-Zilzâl 99/1-3.

²⁴ İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, 2/276; Bikbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, 186; Esed, *Kur'ân Mesajı*, 3/1087, 1088; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 9/150; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/269; Çelebi, “İnşikâk-ı Kamer”, 22/344, 345; Bulut, *Mucize*, 209; Balcı, *Hiz. Peygamber ve Mucize*, 261.

²⁵ Halis Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine: Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*, ed. Ali Ural (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 46; Halis Albayrak, *Tefsir Usulü* (İstanbul: Şule Yayınları, 1998), 39-41; A. Cüneyt Eren, “Kur'ân Metninin Üslub Özellikleri”, *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/5 (2014), 874.

²⁶ Albayrak, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine*, 46.

anlayabileceği bir tarzda mesajını iletir. Bunun için Kur'ân'da çeşitli ifade tarzları ve anlatım çeşitliliği olup Kur'ân'da bu yöntemin kullanıldığı açıkça ifade edilir.²⁷ İşte bu çok yönlü açıklamalar; teşbihler, meseller ve kıssalar teknik tabiriyle antropomorfist (insanbiçimci) bir dil vasıtasıyla yapılır. Ayrıca Kur'ân insanın sadece aklına değil, bazen onun gerçekçi yanına, bazen de onun hissî yanına hitap eder.²⁸ Zira Kur'ân'ın hedefi Allah ile âlem, özellikle insanlar ve insanların fiilleri arasındaki alaka ve münasebettir.²⁹

Özellikle vurgulanması gerekir ki, Kur'ân, nüzul sürecinde hem inkâr edenlere cevap vermiş hem de müminlere bilgi vermiş ve yaşadıkları sorunlara çözüm üretmiştir. O, mesajını aktarmada dile dair tüm materyalleri kullanmıştır. Bunlar, sorulan sorulara cevap verme, muhaliflerin iddialarına mukabelede bulunma, kıyamet ve sonrasında yaşanacak olayların yaşanmış gibi gösteren bir üslupla canlı sahneler şeklinde anlatımı, kıssalar, meseller, teşbihler, mecaz ve kinayeler gibi önemli materyallerdir.³⁰

Sadece akla değil, duylulara da hitap eden Kur'ân'ın üslubunda dikkat çeken önemli hususlardan biri tasviridir. Kur'ân, tasvir üslubuyla olayları, sahneleri, kıssaları ve manzaraları âdeta göz önünde meydana gelen canlı ve somut olgular halinde sunar. Böylece Kur'ân, sunuma başlar başlamaz dinleyenleri, olayları seyreden seyirciye dönüştürür. Artık dinleyici duyduğu şeyin okunan bir söz ve verilen bir örnek olduğunu unutmaz. Onu, gösterilen bir manzara ve meydana gelen bir olay olarak zihninde canlandırır. Burada anlatılanlar hayatın hikâyesi değil, hayatın ta kendisi olur. Kur'ân bu anlatılanları destekleyen örneklerle doludur.³¹

Olayları canlandırarak anlatan Kur'ân, bunu sağlamak için fiillerin zaman kiplerini uygun bir biçimde kullanır. Örneğin, geçmiş bir olayı anlatırken şimdiki zaman kipini, gelecekteki bir olayı anlatırken de geçmiş zaman veya şimdiki zaman kipini kullanır. Gelecekte vuku bulacak bir olayı anlatırken geçmiş veya şimdiki zamanı kullanması olayın kesinlikle vuku bulacağını gösterdiği gibi aynı zamanda olayı karşımızda canlandırır.³² Kur'ân, bu üslubuyla mucizedir. Onun bu yönü, vahyin ilk dönemlerinden itibaren kalpleri etkilemiştir. Kur'ân'ın çağdaşı olan Araplar onun bu üslubuyla büyülenmişlerdir.³³ Çünkü Kur'ân ilk olarak Araplara hitap ettiğinden Arap dili üslubunu kullanmıştır. Bundan dolayı Kur'ân'da tasvirler, sadece kelimelerin zâhirî manasında anlaşılmalı, lisanın ruhuna göre de tefsir edilmelidir.³⁴

²⁷ el-En'âm 6/46, 65; el-İsrâ 17/41, 89; el-Kehf 18/44.

²⁸ Albayrak, *Tefsir Usulü*, 45-55.

²⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 1/17, 18.

³⁰ Yaşar Düzenli, *Üslup ve Semantik Açısından Kur'ân ve Şefaât* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2006), 25-30.

³¹ Seyyid Kutub, *et-Tasvirü'l-fennî fi'l-Kur'ân* (y.y., t.y.), 34, 35.

³² Süleyman Ateş, *Yeniden İslam'a II* (İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık, 1997), 270.

³³ Subhî es-Salih, *Mebahisu fî Ulûmil-Kur'ân* (İstanbul: Dersaadet, t.y.), 230, 231.

³⁴ Subhî es-Salih, *"Ayat ve Hadislerle Cennet/Cehennem: Ölümünden Sonra Diriliş"*, çev. Şerafeddin Gölcük, (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 1981), 86.

Kur'ân'ın olayları canlandırarak anlatmasıyla, onu okuyan ya da dinleyen, sahnenin içine çekilmiş olur. Böylece Kur'ân karşısında insan, okuyucu ya da dinleyici olmaktan çıkar, anlatılan olayların içinde kendini bulur. Bu şekilde Kur'ân, insanın kalbini derinden etkileyerek hayatına yön verir.

Kur'ân'ın tasvir metodunu kullandığı olaylardan biri kıyamet sahneleridir.³⁵ Kur'ân'ın kullandığı dile dair materyallerle birlikte özellikle kıyamet ve sonrasında yaşanacak olayların yaşanmış bir üslupla anlatılarak canlandırılması ve teşbih yapılması, İnşikâk-ı Kamer hadisesinin anlaşılması açısından önemlidir. Bundan dolayı araştırmada bu hususlar dikkate alınacaktır.

Çalışmada, öncelikle Kamer Sûresi'nin konusu ve genel olarak üslubu incelendikten sonra Üslubu'l-Kur'an açısından kıyametin yaklaşmasının anlamı tespit edilmeye çalışılacaktır. Ardından Üslubu'l-Kur'an açısından "وَأَنْشَقُّ الْقَمُرُ" (Ay yarıldı.) ibaresindeki İnşikak-ı Kamer'in anlamı ve Kur'an'ın bu ifadeyle gayesi tespit edilmeye gayret edilecektir. Bunun tespitinde Kamer Sûresi'nden önce nazil olan sûrelerden³⁶ hareketle Kur'ân'ın ilk muhataplarının kıyamet ve ahiret konusundaki bilgi ve duruşları incelendikten sonra Kıyametin yaklaşması ile İnşikâk-ı Kamer'in birbirleriyle ilişkisi, üslup ve konu benzerliği olan diğer âyetler de dikkate alınarak izah edilmeye çalışılacaktır.

1. Kamer Sûresi'nin Konusu ve Genel Olarak Üslubu

İnşikâk-ı Kamer hadisesinin anlatıldığı Kamer Sûresi, Mekki sûrelerden biridir. Kıyametin yaklaştığı belirtilerek başlanan bu sûrede insanlara, batılda kalmalarını ve kötülük yapmalarını önleyici nice haberler gönderildiği, onların ise bu haberlere aldırmadıkları ifade edilerek kıyametin kopacağı ve insanların yeniden diriltilecekleri hesap verecekleri anlatılmaktadır. Böylece dünya hayatındaki tutum ve davranışların karşılıksız kalmayacağı vurgulanmaktadır. Bu hakikat, sûrede önceki kavimlerin uyarılardan yüz çevirmiş olmaları nedeniyle kötü akıbetleri anlatılarak desteklenmektedir. Mekke müşriklerinin daha önce helak edilenlerden daha hayırlı ya da güçlü olmadıkları ifade edilmektedir. İnkâr edenler için asıl vaat edildikleri azap vaktinin kıyamet olduğu, kıyametin gerçekleşmesi için bir emrin kâfi olduğu, ancak her şeyin bir ölçüye göre yaratıldığı, dolayısıyla kıyametin tayin olunan vakitte vuku bulacağı ve o gün onların cehennem azabını tadacakları, takva sahiplerinin ise cennette olacakları açıklanmaktadır.

Görüldüğü üzere Kamer Sûresi'nde ana tema, insanların gaflette olmaları ve kötülük yapmaya devam etmeleri, kıyamet ve ahiret olmayacakmış gibi yaşamalarıdır. Kamer Sûresi'nin وَأَنْشَقُّ الْقَمُرُ (Ay yarıldı.) tabirinin geçtiği ilk âyeti ve sonraki yedi âyeti şöyle bir kompozisyon oluşturmaktadır:

³⁵ Kutub, *et-Tasvir*, 35.

³⁶ Surelerin nüzul sırası ile ilgili olarak İzzet Derveze'nin *et-Tefsîrü'l-Hadîs* adlı tefsirindeki nüzul sıralaması esas alınacaktır.

أَفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشَقُ الْقَمَرُ (1) وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيُقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ (2) وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَمِرٌّ (3) وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُّذَخَّرٌ (4) حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّذُرُ (5) فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكْرٍ (6) “Kıyamet” حُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ (7) مُّهْطِعِينَ إِلَىٰ الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِيرٌ (8) yaklaştı ve ay yarıldı. Bir âyet görseler yüz çevirirler ve ‘süregelen bir sihirdir’ derler. Yalanladılar ve kendi hevâlarına uydular. Hâlbuki her işin ulaşacağı yeri vardır. Ant olsun onlara, kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir. Bu büyük bir hikmettir. Fakat uyarılar fayda vermiyor. Çağıranın görülmemiş bir şeye çağırdığı gün, sen de onlardan yüz çevir. Sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi bakışları perişan bir halde ve davetçiye koşarak kabirlerden çıkarlar. O esnada kâfirler: ‘Bu, çok çetin bir gündür!’ derler.”³⁷

Kamer Sûresi'nin üslup açısından özelliklerine gelince bu konuda şunlar ifade edilebilir:

1) Kamer Sûresi insan kalbini şiddetle sarsan çarpıcı bir mesajla başlamaktadır.³⁸

2) Bu sûrenin nüzulüne kadar olan dönemde sadece bazı şahıslar ağır bir şekilde eleştirilmiş ve onlardan yüz çevirmeleri gerektiği söylenmişti.³⁹ Burada ise ilk defa Kureyşlilerden genel olarak yüz çevirme söylemi olduğu görülmektedir.⁴⁰

3) Yaklaşan kıyametten yüz çeviren ve onu yalanlayanların kıyamet günü karşılaşacakları sıkıntıyı canlandıran sahneden⁴¹ sonra, inkâr eden önceki toplumlara verilen cezanın somut sahnelerine geçilmektedir.⁴² Böylece Kur'ân, üslubuyla anlattığı kıssalara canlılık kazandırarak onları geçmişte olup biten işler olmaktan çıkarmakta ve gözler önüne serilen canlı olaylara dönüştürmektedir.⁴³

4) Sûrede bazı ifadeler tekrarlanmıştır. Bunlardan biri “azap ve uyarı”, diğeri de “öğüt ve ibret almak”. Bunlara kısaca şu şekilde değinmek mümkündür:

a) Azap ve Uyarı

“Azap ve uyarı” ifadelerinin yer aldığı فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَتُذُرِي “Benim azabım ve uyarılarım nasılmış!”⁴⁴ ibaresi Kamer Sûresi'nde âyet olarak Hz. Nuh (a.s) kıssasının sonunda,⁴⁵ Âd kavmi kıssasının başı⁴⁶ ile sonunda⁴⁷ ve Sâlih (a.s) kıssasının sonunda⁴⁸

³⁷ el-Kamer 54/1-8

³⁸ Kutub, *Fî Zilâl*, 6/3425.

³⁹ en-Necm 53/29.

⁴⁰ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakim: et-Tefsirü'l-Vâzih hasebi tertîbi'n-nüzûl* (Beyrut: Merkezi Dirasâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2008), 1/190, 191.

⁴¹ el-Kamer 54/11, 12.

⁴² Kutub, *Fî Zilâl*, 6/3429.

⁴³ Kutub, *Fî Zilâl*, 6/3432.

⁴⁴ el-Kamer 54/16, 18, 21, 30.

⁴⁵ el-Kamer 54/16.

⁴⁶ el-Kamer 54/18.

⁴⁷ el-Kamer 54/21.

⁴⁸ el-Kamer 54/30.

gelmiştir. Bu kıssalarda bu ibare ile önceki bazı kavimlerin peygamberleri yalanlamaları ve uyarıları dikkate almamaları⁴⁹ nedeniyle helak edildikleri canlandırılıp azabın nasıl olduğu gözler önüne serilmiştir. Lut (a.s) kıssasından sonra ise bu ifade فَذُوقُوا عَذَابِي وَتُذِرَ “İşte azabımı ve uyarılarımı tadın! (denildi.)”⁵⁰ şeklinde gelmektedir. Bunun dışında Firavun ve hanedanına da uyarıların geldiği, ancak onların Allah’ın âyetlerini yalanlamalarından sonra helak edildikleri belirtilmiştir.⁵¹

b) Öğüt ve İbret Almak

Sûrede tekrar edilen ifadelerden bir diğeri olan “öğüt ve ibret almak”, فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ (Öğüt ve ibret alan yok mu?) cümlesinde yer almaktadır. Bu cümle, Kur’ân hakkında dört defa, Nuh’un (a.s) gemisi hakkında bir defa ve önceki helak edilenler hakkında da bir defa olmak üzere toplam altı defa tekrar etmektedir. Kur’ân hakkında olanı, وَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ “Ant olsun biz Kur’ân’ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mu?”⁵² ibaresidir. Bu cümle soru şeklinde, sırasıyla bu sûrede değinilen Nuh (a.s), Sâlih (a.s) ve Lût (a.s) kıssalarının ardından âyet olarak gelmiştir. Nuh’un (a.s) gemisi hakkında ise فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ “Ant olsun ki onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?”⁵³ kelamı yer almaktadır. Bu da Nuh’un (a.s) kıssası anlatıldıktan sonra gelmektedir. Bu parlak, görkemli, kesin, etkileyici ve geniş kapsamlı zafer sahnesinin arkasından Kur’ân, bu sahneyi görüyormuş gibi izleyen kalplere yönelerek onlara bir eleştirel değerlendirme ile dokunmaktadır. Amaç bu kalpleri etkileyerek onları gerçekleri kabul etmeye yöneltmektir.⁵⁴ Öncekilerin helak edilmesi hakkında da şöyle buyrulmuştur: وَقَدْ أَهْلَكْنَا وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ “Ant olsun biz, sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Düşünüp ibret alan yok mu?”⁵⁵

Kamer Sûresi’nin konusu ve genel olarak üslubuna bakıldığında özetle şunlar söylenebilir: Kıyamet saatinin yakın ve kesin olduğu, Kur’ân’la öğüt verildiği, uyarıları dikkate almayanların ve âyetlerden yüz çevirenlerin kıyamet saatinde cezalandırılacağı etkili bir üslupla vurgulanmıştır. Önceki kavimlerin de uyarıldığı, ancak uyarıları dikkate almayanların helak edildikleri canlandırılmıştır. Önceki kavimlerden helak edilenlerin olması ve Nuh’un (a.s) gemisi, “âyetler” (ibret alınacak deliller ve alametler) olarak gözler önüne serilerek bunlardan öğüt ve ibret almak gerektiği bildirilmiştir.

⁴⁹ el-Kamer 54/9, 18, 23-29, 33-37.

⁵⁰ el-Kamer 54/39.

⁵¹ el-Kamer 54/41, 42.

⁵² el-Kamer 54/17, 22, 32, 40.

⁵³ el-Kamer 54/15.

⁵⁴ Kutub, *Fî Zilâl*, 6/3430.

⁵⁵ el-Kamer 54/51.

2. Üslubu'l-Kur'ân Açısından Kıyametin Yaklaşması ve İnşikâk-ı Kamer

2.1. Üslubu'l-Kur'ân Açısından Kıyametin Yaklaşmasının Anlamı

Kamer Sûresi'nin ilk âyetinin birinci kısmında kıyametin yaklaştığı, ikinci kısımda ise ayın ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir: *اَفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ* “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.”⁵⁶ Bundan dolayı kıyametin yaklaşmasının ne anlam ifade ettiği, âyetin ikinci kısmında sözü edilen İnşikâk-ı Kamer'in anlaşılmasına ışık tutacaktır.

Kur'ân'ın ilk muhataplarından olan Mekke müşrikleri dünya hayatının geçici ve imtihan yeri olduğunu akıllarından çıkarıp⁵⁷ kendilerini doğru yolda gördüklerinden, nimetler içinde yaşayacaklarını ve cezalandırılmayacaklarını düşünmüşlerdir. Bundan dolayı tehdit edildikleri kıyametin ne zaman geleceğini sormuşlardır. Böyle bir soruyla da onlar, aslında içinde buldukları şirk ve şirke dayalı davranışlar nedeniyle kıyamette cezalandırılacak olmalarını yalanlamışlardır.⁵⁸ Nitekim kıyametin ne zaman olacağı sorusuna verilen cevapta ayın karanlığa gömülmesinden bahsedilmektedir:

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ “Kıyamet günü ne zamanmış?’ diye sorar. İşte, göz kamaştığı, ayın ışığının büsbütün gittiği, güneşle ay bir araya getirildiği zaman!”⁵⁹

Soruda istenen kıyametin zamanı olduğu halde soruya cevap olarak o gün ayda ve kâinattaki diğer varlıklarda olağanüstü bir değişiklik olacağı, ayın ışığını kaybedeceği anlatılmıştır. Böylece onlar dehşet verici kıyamet sahnesinin içine çekilmişlerdir. Bu yöntemle azaptan önce kalplerde bir ürperti meydana getirilerek insanlara verilen mühletin iyi değerlendirilmesi için bir uyarı sağlanmıştır. Nitekim Enes b. Mâlik'ten yapılan bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s) kıyametin zamanını soran bir Müslümana onun için hazırlık yapıp yapmadığını sormuştur.⁶⁰

Kur'ân'da kıyametin ne zaman geleceği konusunda bir tarih bildirilmemiştir. Onun zamanını sadece Allah'ın bildiği ifade edilerek ansızın geleceğine vurgu yapılmıştır.⁶¹ Kur'ân'da, kıyametin yakın ya da uzak olduğu konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.s) bilgisinin olmadığı ifade edilmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.v) “Belki o saat yakın olur.” buyurması emredilmiştir.⁶² Bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) “Benim gönderilmem ile kıyamet şu ikisi gibidir.” dediği ve şahadet parmağı ile orta parmağını işaret buyurduğu⁶³ belirtilmiştir. Râzî'nin (ö. 606/1209) de dediği gibi bu sözün manası şöyle olabilir: Benden sonra peygamber olmayacaktır. Çünkü

⁵⁶ el-Kamer 54/1.

⁵⁷ el-Enbiyâ 21/111; Meryem 19/75.

⁵⁸ Yûnus 10/48-51; el-Enbiyâ 21/38; en-Neml 27/71; Sebe' 34/3, 29; Yâsîn 36/48; eş-Şûrâ 42/18; el-Mülk 67/25; el-Meâric 70/1-3; el-Kiyâmet 75/5, 6.

⁵⁹ el-Kiyâmet 75/5-9.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/165.

⁶¹ el-A'râf 7/187.

⁶² el-Enbiyâ 21/109; el-Ahzâb 33/63.

⁶³ Buhârî, “Rikak”, 39; “Tefsîru'l-Kur'ân/Sûretü ve'n-Nâziât (79)”, 1; Müslim, “Cuma”, 43, “Fiten”, 132-135.

benim zamanım kıyamet saatine kadar uzayacaktır. O halde benim zamanım ile kıyamet saati, bu ikisi gibi birbirine bitişiktir.⁶⁴

Kur'ân'da müşriklerin kendileri için gelecek olan azabı uzak gördükleri, Allah'ın ise yakın gördüğü bildirildikten sonra gökyüzünün erimiş maden gibi olacağı, dağların da atılmış yüne döneceği karşımızda canlandırılmıştır. Böylece müşriklere kıyametin ve azabın uzak bir ihtimal olmadığı ve kesin olarak vukuu bulacağı bildirilmiştir.⁶⁵ Zira Kur'ân, aktif bir kıyamet inancını zihinlere yerleştirerek insanları gafletten uzaklaştırmak istemektedir. Çünkü insan, yakın olana öncelik vermeye meyillidir. Nitekim kıyameti, "kapı çalan",⁶⁶ "yaklaşan"⁶⁷ ve "çocukları ak saçlı ihtiyara çevirecek gün"⁶⁸ gibi çarpıcı isimlerle isimlendiren Kur'ân, insanların hesaba çekilecekleri gün yaklaştığı halde gaflette olmaya devam ettiklerini bildirmiştir. Bir âyette bu husus şöyle ifade edilir:

أَقْرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ
*"İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirdiler."*⁶⁹

Mushaf'ta Kamer Sûresi'nden hemen önce yer alan ve Kamer Sûresi'nden önce nazil olan Necm Sûresi'nin sonuna doğru, Kamer Sûresi'nin ise başında kıyametin yaklaştığı ifade edilmiş, müşriklerin gaflette oldukları, uyarıları dikkate almadıkları, kıyamet haberlerini önemsemedikleri ve hevâlarına uydukları anlatılmaktadır.⁷⁰ Bu durumda müşriklerin kıyametle birlikte yeniden diriltileceklerini ve hesap vereceklerini akıllarından ve zihinlerinden uzaklaştırdıkları anlaşılmaktadır.

Öyle anlaşılmaktadır ki, Kamer Sûresi'nde geçen "أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ" (O saat yaklaştı.) ifadesi ile kıyametin zaman bakımından ziyade, aklen ve zihnen yaklaştığı ifade edilmektedir. Nitekim Râzî, bu ifadenin "Akıllarda ve zihinlerde kıyamet yaklaştı." anlamında alınabileceğini söyleyerek bunun sebebini şöyle açıklamıştır: Bu ifade zaman bakımından yaklaşma anlamında alınırsa o zaman inkâr edenler şunu söyleyebilirler: "Allah, Muhammed (s.a.s) zamanında 'Kıyamet yaklaştı' demiştir. O devirde yaşayanlar eski kitaplarda da buna benzer sözler duyduklarını söylemişlerdir. Ancak aradan yıllar geçtiği halde bu iş vukuu bulmadı. Yıllar sonra da bunun vukuu bulmayacağı uzak bir ihtimal değildir." Dolayısıyla bu tür haberlerde "أَقْرَبَتِ" (yaklaştı) lafzını imkân bakımından değil, zaman bakımından anlamak doğru olsaydı o zaman verilen haberlere güven kalmazdı. Ayrıca bu yaklaşma ifadesi, iman etmenin geçerli olmayacağı bir zaman gelmeden önce verilen fırsatı değerlendirmek ve iman etmeyi sağlamak için kullanılmıştır. Bu ifade aklen yakın ve mümkün anlamında kullanıldığında müşriklerin ve tabiatçıların âhireti inkâr etmelerine

⁶⁴ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, 29/290.

⁶⁵ el-Meâric 70/6-9.

⁶⁶ el-Kâria 101/1-3.

⁶⁷ en-Necm 53/57.

⁶⁸ el-Müzzemmil 73/17.

⁶⁹ el-Enbiyâ 21/1.

⁷⁰ en-Necm 53/57-61; el-Kamer 54/1-5.

reddiye olur. Çünkü Allah yeniden dirilişin gerçekleşeceğini bildirdiğinde onlar bunun mümkün olmayacağını söylemişlerdir.⁷¹ Binaenaleyh onlar bu işi imkânsız görünce Allah mealen şöyle buyurmuştur: “Kıyamet günü mutlaka gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna inanmazlar.”⁷² Birçok âyette de kıyametin yaklaşığı ifade edilmiştir.⁷³ Bu âyetlerdeki anlaşılan mana şudur: “Kıyamet, kısa bir sürede olacak bir olayı inkâr etmenin caiz olmayacağı bir biçimde aklen yaklaştı.”⁷⁴

Özetle, Kur'ân, kıyametin gelmesinin yakın ve kesin bir gerçek olduğunu etkili bir üslupla anlatmıştır. Bundan dolayı kıyametin yaklaştığını bildiren bu tür âyetlerin, onun zamanını bildirmekten ziyade, her an gelebilecek bir olay olduğunu ve kesinlikle vukuu bulacağını ifade ettiğini söylemek mümkündür. Bunun da insanları gafletten uyandırmak ve öldükten sonra yeniden diriliş inancını canlı tutmak için gelen bir üslup olduğu söylenebilir. Çünkü öldükten sonra yeniden diriliş inancı akıl ve zihinden uzak olunca tutum ve davranışlara yansımamaktadır.

2.2. Üslubu'l-Kur'ân Açısından İnşikâk-ı Kamer'in Anlamı

2.2.1. Kamer Sûresi'nin ilk Ayetlerinin Daha Önce Nazil Olan Âyetlerle İrtibatı

Kamer Sûresi'nden önce nazil olan birçok sûreden kıyamet günü ayın ışığını büsbütün kaybedeceği ve yarılacağı anlaşılmaktadır. Müzzemmil Sûresi'nde o gün göğün yarılacağı,⁷⁵ Kıyamet Sûresi'nde ayın da güneşin de ışığını kaybedeceği,⁷⁶ Tekvîr Sûresi'nde de kıyamet günü güneşin dürülüp ışığının kalmayacağı,⁷⁷ Mürselât Sûresi'nde ise yıldızların ışığının söndürüleceği ve göğün yarılacağı⁷⁸ bildirilmiştir. Buna göre, kıyamette yıldızların ışığı söndüğü için ışığını güneşten alan ayın büsbütün karanlığa gömüleceği ve göğün yarılmasıyla⁷⁹ da ayın yarılmış olacağı ifade edilebilir. O halde Kamer Sûresi nazil olmadan önce Kur'ân'ın ilk muhataplarının, kıyametin geleceğinden, o gün ayın karanlığa gömüleceğinden ve yarılacağından haberdar edilmiş oldukları anlaşılabilir. Kamer Sûresi'nde ise “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” buyrulmuştur. Bu âyetten de insanların zihinlerinde var olan bu bilgiye vurgu yapıldığı anlaşılabilir. Buna göre bu âyette ayın kıyamette kâinatın düzeninin bozulmasıyla birlikte ışıksız kalacağı ve yarılacağı,

⁷¹ er-Ra'd 13/5; el-İsrâ 17/49, 98; el-Mü'minûn 23/82; en-Neml 27/67; es-Secde 32/10; Sebe' 34/7; Yâsîn 36/77, 78; es-Sâffât 37/16, 53; Kâf 50/3; el-Vâkıa 56/47; el-Kıyâmet 75/3, 4; en-Nâziât 79/10, 11.

⁷² el-Mü'min 40/59; Kıyametin mutlaka geleceğini bildiren diğer ayetler için bk. Âl-i İmrân 3/9; en-Nisâ 4/87; el-Enâm 6/12; Yûnus 10/35; el-Hicr 15/85; el-Kehf 18/21; Tâhâ 20/5; el-Hac 22/7; Sebe' 34/3; el-Mü'min 40/59; eş-Şûrâ 42/7; el-Câsiye 45/26, 32.

⁷³ el-Ahzâb 33/63; el-Enbiyâ 21/1, 97; el-Kamer 54/1.

⁷⁴ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, 29/289.

⁷⁵ el-Müzzemmil 73/18.

⁷⁶ el-Kıyâmet 75/5-9.

⁷⁷ et-Tekvîr 81/1.

⁷⁸ el-Mürselât 77/8, 9.

⁷⁹ Kıyamette göğün yarılacağını ifade eden diğer bazı âyetler şunlardır: el-Furkân 25/25; el-Hâkka 69/16; el-İnşikâk 84/1; er-Rahmân 55/37; el-Müzzemmil 73/18; el-İnfîtâr 82/1.

kıyametin gelmesi hususunda en ufak bir şüphe olmadığını ifade edildiği söylenebilir. Nitekim Kamer Sûresi'nden daha sonra nazil olan ve Mushaf'ta bu sûreden hemen sonra yer alan Rahman Sûresi'nde güneşin ve ayın bir hesaba bağlı oldukları, yıldızların ve bitkilerin secde ettikleri Allah'ın göğü yükselttiği ve dengeyi koyduğu, kıyamet gününde ise göğün yarılmasıyla kızarmış yağ renginde gül gibi olduğundan bahsedilmiştir.⁸⁰

Kamer Sûresi'nden önce nazil olan sûrelerde kıyametin nasıl kopacağı ve bu esnada kozmolojik değişikliklerin sırayla nasıl gerçekleştiği değil, bir veya birkaç kıyamet sahnesi gösterilerek kıyamet ve yeniden diriliş hususundaki insanların bilgi ve inançlarını canlandırarak eyleme sevk etmeye dönük bir üslup kullanıldığı görülmektedir.⁸¹ Bu sûrelerde kıyamet sahneleri anlatılırken insanların ahiret hayatını düşünerek yaşamaları, dünyada nelerden kaçınmaları ve neler yapmaları gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca Kamer Sûresi'nden önce nazil olan sûrelerde insanların gaflette oldukları ve kıyamet olmayacakmış gibi yaşadıkları vurgulanmıştır. Bu sûrelerden anlaşıldığına göre insanlar; mal ile evlat için ahiret hayatını unutmaları, sahip oldukları varlık nedeniyle kendilerini doğru yolda zannetmeleri, Allah'a karşı nankör olup kendilerini müstağni görmeleri,⁸² Allah'tan başka varlıkları ilah edinmeleri ve onlardan şefaât ummaları,⁸³ sosyal çevrenin etkisinde kalmaları,⁸⁴ zanna ve nefsinin arzusuna uymaları,⁸⁵ mazeretlere sığınmaları,⁸⁶ insana mühlet verilmesi⁸⁷ ve ahiret hayatının görülmemesi⁸⁸ gibi sebeplerle Allah ve ahiret inancından uzaklaşarak ya da ahiret hayatını garantide görerek inkâra ve günaha sürüklenebilmektedirler. Nitekim Kamer Sûresi'nde de uyarıların insanlara fayda etmediği onlardan yüz çevirdikleri ve kötülüklerle devam ettikleri ifade edilmiştir.⁸⁹

2.2.2. Kamer Sûresi'nin İlk Âyetinde Mâzî Fiilin Kullanılması

Kur'ân, geçmiş zaman kipini geleceği göstermek için de kullanır. Geçmiş zaman kipinin bu şekilde kullanılmış olması, fiilin ilişkin olduğu olayın kesinliğini vurgulamak içindir. Kıyamet gününün geleceğinden bahseden pasajlarda da

⁸⁰ er-Rahmân 55/5-7, 37.

⁸¹ el-Müzzemmil 73/9-19; el-Kiyâmet 75/3-40; el-Mürselât 77/20-27; et-Tekvîr 81/1-29; el-Fecr 89/6-24; el-Kâria 101/1-11.

⁸² Kâf 50/36; el-Kalem 68/14, 17-31; el-Müzzemmil 73/11; el-Müddessir 74/12-15; Abese 80/5-7; el-Beled 90/6; el-Leyl 92/8; el-Alak 96/6; 11; el-Âdiyât 100/6-8; et-Tekâsür 102/1, 2; el-Hümeze 104/2, 3; el-Mâûn 107/2, 3.

⁸³ Kâf 50/26; en-Necm 53/19-29; el-Kalem 68/39, 41; el-Müzzemmil 73/9-10; el-Müddessir 74/48; et-Târik 86/9, 10.

⁸⁴ Kâf 50/27; et-Târik 86/9, 10; el-Alak 96/17, 18; et-Tekâsür 102/1,2; el-Mesed 111/4, 5.
⁸⁵ en-Necm 53/23.

⁸⁶ el-Kiyâmet 75/15; el-Mürselât 77/36.

⁸⁷ el-Kalem 68/45; el-Müzzemmil 73/11; el-Mürselât 77/8-13, 46, 47; et-Târik 86/17.

⁸⁸ Kâf 50/22; el-Fecr 89/21-24; et-Tekâsür 102/5-7.

⁸⁹ el-Kamer 54/4-6.

böyledir. Kur'ân'da, kıyamette meydana gelecek olaylar da çoğunlukla geçmiş zaman kipiyle anlatılmış,⁹⁰ ancak gelecek kastedilmiştir.⁹¹

Kıyametin kopmasından sonra olacağı halde, Araf ve Zümer Sûrelerinde ilahî mahkemede yargılama, cennet ve cehennem sahneleri geçmişte olmuş gibi, geçmiş zaman kipiyle anlatılmıştır.⁹² Çünkü amaç ilâhî mahkemenin mutlaka kurulacağını, herkesin dünyada iken yaptığının karşılığını ahirette göreceğini, cennet ve cehennemin kesin olduğunu vurgulamaktır. Yoksa kıyamet, cennet ve cehennem olayları belki yarın, belki milyonlarca, hatta milyarlarca yıl sonra olacaktır.⁹³ Ayrıca kıyamet esnasında meydana geleceği ifade edilen olayların birçoğu kâinatın düzeninin bozulacağını anlatan olaylardır.⁹⁴

Kamer Sûresi'nin ilk âyeti olan أَفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” âyetinde وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ (Ay yarıldı.) ifadesinin gelecek zamanda gerçekleşecek olan kıyamet bağlamında geldiği anlaşılabilir. Dolayısıyla buradaki fiil de geleceği göstermek üzere mâzî gelmiş olabilir.

2.2.3. Kamer Sûresi'nin İlk Âyetindeki Cümlelerin Birbirleriyle İrtibatı

Kamer Sûresi'nin ilk âyeti olan أَفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ “Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.” âyetinde “Kıyamet yaklaştı.” ve “Ay yarıldı.” şeklinde iki cümle yer almaktadır. Tek âyette yer alan bu ibarelerin aralarındaki irtibat, anlam tespiti bakımından önemlidir.

Râzî ve Elmalî'ya göre “İnşikâk-ı Kamer” ile “Kıyametin Yaklaşması” arasındaki ilgi şöyledir: “Geçmişte ayın yarılmış olması, kıyamette semavî cisimlerin parçalanabileceğinin bir örneğidir.”⁹⁵ Bu da ayın kıyamette yarılacağı anlamına gelmektedir. Nitekim Elmalî şu açıklamayı yapmıştır: Ay geçmişte yarılmıştır. Ayın geçmişte yarılmış olması ayın ve onun gibi semavî cisimlerin yarılıp parçalanabileceğini ve bu suretle Hz. Peygamber'in (s.a.s) haber verdiği kıyametin akla yakın olduğunu göstermiştir. Ayın geçmişte yarılmış olması gelecekte yarılmayacağı anlamına gelmez.⁹⁶

⁹⁰ el-Kehf 18/99; el-Furkân 25/25; Yâsin 36/51; ez-Zümer 39/68; Kâf 50/20, 44; et-Tûr 52/7-10; er-Rahmân 55/37; el-Vâkıa 56/1-6; el-Hâkka 69/13-16; el-Müzzemmil 73/18; el-Kiyâmet 75/7-10; el-Mürselât 77/7-10; en-Nebe' 78/18-21; et-Tekvîr 81/1-14; el-İnfitâr 82/1-5; el-İnşikâk 84/1-5; el-Zilzâl 99/1-3.

⁹¹ Bk. Bıbulat, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, 186; Esed, *Kur'ân Mesajı*, 3/1087, 1088; Ateş, *Çağdaş Tefsir*, 9/150; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/269; Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, 161-172; Çelebi, “İnşikâku'l-Kamer”, 344, 345; Bulut, *Mucize*, 209; Balcı, *Hız. Peygamber ve Mucize*, 261.

⁹² el-A'râf 7/37-50; ez-Zümer 39/68-74.

⁹³ Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/267, 268.

⁹⁴ el-Furkân 25/25; Kâf 50/44; et-Tûr 52/9,10; er-Rahmân 55/37; el-Vâkıa 56/4-6; el-Hâkka 69/14-16; el-Meâric 70/8, 9; el-Müzzemmil 73/14, 17, 18; el-Kiyâmet 75/7-10; el-Mürselât 77/7-10; en-Nebe' 78/18-21; et-Tekvîr 81/1-11; el-İnfitâr 82/1-3; el-İnşikâk 84/1-3; el-Zilzâl 99/1, 2; el-Kâria 101/4, 5.

⁹⁵ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, 29/288, 289; Elmalî, *Hak Dini*, 7/4627.

⁹⁶ Elmalî, *Hak Dini*, 7/4627-4631.

Öyle anlaşılmaktadır ki Kamer Sûresi'nin ilk âyetinde “Kıyamet yaklaştı.” ifadesinden sonra “Ay yarıldı.” ifadeleri birbirlerinden bağımsız degillerdir. Ay geçmişte yarılmış olsa da olmasa da onun yarılması kıyametle ilgili bir durumdur. Hatta bunların neticede aynı şeyi anlattığı da söylenebilir. Buna göre “Kıyamet yaklaştı.” cümlesiyle ifade edilen mana, ikinci cümlede gözler önünde gerçekleşen bir olaya dönüştürülerek aktarılmış olduğu belirtilebilir. Nitekim Mâtürîdî'nin (v. 333/944) aktardığına göre bazı âlimler Kamer Sûresi'nin birinci âyetinin “Kıyamet yaklaştı ve ayın yarılması yaklaştı.” anlamına geldiğini söylemişlerdir.⁹⁷ Bu durumda kıyamette vuku bulacak olaylardan biri sahnede canlandırılmış ve insanın kulaklarıyla beraber diğer duyu organlarına da hitap edilerek kıyametin çok yakın bir zamanda ve kesin olarak geleceği vurgulanmış olur. Zira Kur'an'ın asıl gayesi mesajını etkili bir biçimde anlatarak insanları gafletten uyandırmaktır. Buna göre Huzeyfe'nin (r.a) bir konuşmadaki “Muhakkak ki kıyamet saati yaklaştı ve ay yarıldı. Bugün koşu, yarın ise kazanç.”⁹⁸ sözünde Kamer Sûresi'nin ilk âyetini okuduktan sonra vurgulu bir şekilde bu âyetteki kelimeleri tekrar ettiği ve ayetten anladığı mesajı “Bugün koşu günüdür, yarın ise kazanç.” şeklinde ifade ettiği söylenebilir. Bu durumda o, çok yakın olan kıyamet gününe iyi amelle hazırlanmak gerektiğini ifade etmiştir. Bu da sözü edilen ayette insanları gafletten uyandırma üslubu olduğunu açıklamaktadır.

2.2.4. Kamer Sûresi'ndeki İlk Âyetin İkinci Âyetle İrtibatı

Konunun anlaşılmasında Kamer Sûresi'nin ikinci âyeti de önem arz etmektedir. Zira İnşikâk-ı Kamer'den bahseden âyet ile hemen arkasından gelen bu âyet arasında bir bağ olabileceği düşünülmelidir. Kamer Sûresi'nin ikinci âyetinde şöyle buyrulmuştur:

وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيُقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَبِرٌّ *“Onlar bir âyet görürlerse hemen yüz çevirirler ve ‘Süre gelen bir sihirdir’ derler.”*⁹⁹

Bu âyette geçen “آيَةً” (âyet) dünyada olur ve “ibret, delalet” anlamlarını ihtiva eder.¹⁰⁰ Zemahşerî (v. 538/1144) ayın kıyamette yarılacağı görüşünü bu âyetin reddettiğini ifade ederek kıyametin yaklaştığını gösteren delillerden biri olarak ayın yarıldığını söylemiştir.¹⁰¹ Râzî ise Kamer Sûresi'nin ilk âyeti ile ikinci âyeti arasında şöyle bir irtibat olduğundan bahsetmiştir: Müşrikler yer ve gökteki âyetleri (delil ve alametleri) gördüklerinde inatlarından vazgeçmeyip iman etmediler ya da onlar âdetleri gereği bir “âyet” gördüklerinde yüz çevirirlerdi, bu âdetleri sebebiyle ayın yarıldığını gördüklerinde ondan yüz çevirdiler. O halde onlar başka bir “âyet” görseler ondan da yüz çevirirler ve ona sihir derler.¹⁰² Bu yorumlardan anlaşıldığı

⁹⁷ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 9/441.

⁹⁸ Abdürrezzâk, *el-Musanef*, 3/193, 194.

⁹⁹ el-Kamer 54/2.

¹⁰⁰ Sem'ânî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 5/307; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 7/474.

¹⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/31.

¹⁰² Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, 29/288.

üzere bu âyetin geçmişte ayın bir mucize olarak yarıldığına işaret etmesi mümkündür. Ancak burada “آية” (âyet) kelimesi nekra olarak gelmiştir. Bundan dolayı bu kelime bilinen bir “âyet”, bir mucize değil, herhangi “âyet” anlamını ihtiva eder. Nitekim Mâtürîdî, Kamer Sûresi'nin ilk âyetinin, müşriklerin işi zora soktuklarını ve inatçı olduklarını ifade ettiğini belirtmiş ve Kamer Sûresi'nin ikinci âyetinden şunların anlaşılabileceğini söylemiştir: 1. Onlara istedikleri mucize gösterildiğinde ondan yüz çevirirler. Bundan dolayı onlara bu tür mucizeler gösterilmemiştir. 2. Talep üzere gelen bütün mucizeleri kabul etmeyenler helak edilmişlerdir. Bu Allah'ın sünnetidir. Allah bu ümmete azap vaadini kıyamete ertelemiş ve onlara iktirâhî (teklifî) mucize göstermiştir. 3. Onlar hissî bir mucize görseler yüz çevirirler.¹⁰³

Öte yandan Süleyman Ateş, ikinci âyetteki “görme” ve “yüz çevirme” fiillerinin gelecek zaman kipinde olması sebebiyle birinci âyetteki “Ay yarıldı.” ifadesi ile kıyamette olacak bir olayın anlatıldığını söylemiştir. Ona göre, ikinci âyetin anlamı, “Bir mucize görseler yüz çevirirler...” değil, “Bir mucize görecekseniz, yüz çevirirler, süregelen büyüdür, derler.”¹⁰⁴ Fakat “آية” (âyet) kelimesi marife olmadığı için bilinen bir olay olarak gelecekteki bir olay kastedilmiş olmayabilir.¹⁰⁵ Bundan dolayı bu kelimeyle doğrudan ve açık bir biçimde gelecekte ayın yarılacağına kastedildiğini söylemek de mümkün görünmemektedir. Zaten kıyamette olacak bir olayı haber vermek mucize olmadığı gibi,¹⁰⁶ kıyamette görülecek olan mucizenin kimseye faydası da olmaz.¹⁰⁷ Ancak Kamer Sûresi'nin ikinci âyetinden, müşriklerin âyetler ve mucizeler karşısındaki tutumları gereği kıyametin koptuğunu görecekseniz de iman etmeyecekleri anlaşılabilir.

“آية” (âyet) kelimesi hakkında Elmalılı (v. 1361/1942) şöyle bir açıklama yapmıştır: Şart cümlesinde yer alan nekreler olumsuz cümlelerdeki nekreler gibi umumî mana ifade ederler. Binaenaleyh buradaki nekre olan “آية” (âyet) kelimesi her türlü âyet anlamına gelmektedir. Yani hiçbir âyeti, hiçbir delili, hiçbir mucizeyi nazar-ı itibara almıyorlar da “Eskiden beri süregelen bir sihirdir.” deyip geçiyorlar.¹⁰⁸ O halde burada “آية” (âyet) kelimesi ile kıyametin kesinlikle olacağını ve yaklaştığını ifade eden Kur'ân âyetleri ile beraber “her türlü delil ve alamet”in kastedildiği söylenebilir. Nitekim Saffat Sûresi'nde müşriklerin tevhide ve yeniden dirilişe delalet eden tabîî âyetler ve Kur'ân âyetleri ile muhatap olduklarında alay ettikleri ve Kur'ân için “Bu apaçık bir sihirdir.” dedikleri anlaşılmaktadır.¹⁰⁹ Ayrıca

¹⁰³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 9/442.

¹⁰⁴ Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/268.

¹⁰⁵ Özel, “İnşikâk-ı Kamer Hadisesine Yorum Etiği ve Anlam Bütünlüğü Açısından Yaklaşım”, 207.

¹⁰⁶ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, 29/289.

¹⁰⁷ Arslan, “Hissî bir Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikakû'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım”, 43.

¹⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, 7/4638.

¹⁰⁹ es-Saffat 37/1-17.

birçok âyette müşriklerin Kur'ân âyetlerinden, tabii âyetlerden ve diğer her türlü âyetlerden yüz çevirdikleri¹¹⁰ bildirilmiştir.

Kamer Sûresi'nin ikinci âyetinde “سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ” (sihrun müstemirr) ifadesi de konun anlaşılmasında önem arz etmektedir. Mufessirler buradaki “مُّسْتَمِرٌّ” (müstemirr) kelimesinin genel olarak da şu anlamlara geldiğini belirtmişlerdir: “devamlı”, “sağlam” ve “geçici”.¹¹¹ Ferrâ (ö. 207/822), bunların dışında ayrıca “birbirine benzeyen” anlamına gelebileceğini söylemiştir.¹¹² “مُّسْتَمِرٌّ” (müstemirr) kelimesinin, Kuşeyrî'nin (ö. 465/1072) de tercih ettiği “sağlam” ve “devamlı” anlamlarında¹¹³ kullanılmış olması durumunda “سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ” (sihrun müstemirr) onların daha önce de peş peşe âyetler ve ardı ardına mucizeler görmüş olduklarına delalet eder.¹¹⁴ Bu durumda müşriklerin gördükleri her türlü âyete “devamlı ve sağlam sihir” dedikleri anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s) en büyük mucizesi Kur'ân olup, müşrikler aslında Kur'ân için “devamlı sihir” diyorlardı.¹¹⁵ Nitekim Kamer Sûresi'nden önce nazil olan bir âyette peyderpey nazil olan Kur'ân âyetleri hakkında müşriklerin “rivâyet edilip öğretilen bir sihir” anlamında “سِحْرٌ يُؤْتَرُ” (sihrun yu'ser)¹¹⁶ dedikleri bildirilmiştir. Müşrikler Kur'an hakkında genel olarak “sihir” demiş olmakla birlikte kıyamet ve ahiret hayatı hakkında gelen âyetlere de “aldatmaca” anlamında “sihir” demişlerdir.¹¹⁷ Bununla da Kur'ân âyetlerinin devamlı olarak gelmesini kastederek bu haberler için “devamlı sihir” demiş olmaları ve böylece Hz. Peygamber'in (s.a.s) kıyamet haberleriyle insanları büyüleyip aldattığını iddia etmiş olmaları mümkündür. Nitekim Kamer Sûresi'nin ilk âyetleri ile üslup ve anlam bakımından pek farklı olmayan Enbiyâ Sûresi'nin ilk âyetlerinde de müşriklerin ahiretten haber veren Kur'ân âyetlerine “sihir” dedikleri anlaşılmaktadır:

أَفْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَعْبُورُونَ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ
 أَفْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشْرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ
 (gün) yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirmektedirler. Rablerinden kendilerine her yeni uyarıyı hep alaya alarak, kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlerler. O zalimler aralarında şu konuşmayı gizlediler: Bu (Muhammed), sizin gibi

¹¹⁰ el-En'âm 6/4; Yûnus 10/96, 97; Yûsuf 12/105; Yâsîn 36/46; es-Sâffât 37/13, 14.

¹¹¹ Begavî, *Mealimü't-tenzil*, 7/426; İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, 5/212; Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 4/197; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/431; Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Tefsîrü'l-Kadî el-Beydâvî: Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyau't-Türasi'l-Arabî, 1418), 5/164.

¹¹² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, (Mısır: Âlemü'l-Kütüb, 1980), 3/104.

¹¹³ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 3/494; Zemahşerî de bunu tercih etmiştir. bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/431.

¹¹⁴ Beydâvî, *Envârü't-tenzil*, 5/164.

¹¹⁵ Ateş, *Çağdaş Tefsiri*, 9/156; Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, 3/273.

¹¹⁶ el-Müddessir 74/24.

¹¹⁷ Hûd 11/7; es-Sâffât 37/13-17.

bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre sihre mi kapılıyorsunuz?”¹¹⁸

Tûr Sûresi'nin başında da kâinattaki düzene yemin edilerek dikkatler bu düzene çekilmiş¹¹⁹ ve sonra Allah'ın azabının mutlaka geleceği vurgulanmıştır. Daha sonra Kamer Sûresi'nin başındakine benzer bir anlatımla bu düzenin kıyametle birlikte bozulacağı ifade edilmiş, kıyameti ve yeniden dirilişi yalanlayıp batıl yoldan ayrılmayanlara dünyada iken Kur'ân'ın verdiği ahiret haberlerine “sihir” dediklerinin ahirette hatırlatılacağı ve azabı gördüklerinde onun gerçekliğini tecrübe etmiş olacakları bildirilmiştir:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ يَوْمَ تُنْفَخُ السَّمَاوَاتُ مَوًّا وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا فَوَيْلٌ لِلْمُكَذِّبِينَ الَّذِينَ هُمْ فِي رَابِّبِنِ “*Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir şey yoktur. O gün gök sallanıp çalkalanır. Dağlar yürüdükçe yürür. Yalanlayanların vay haline o gün! Ki onlar daldıkları bâtil içinde oyalanıp duranlardır. O gün cehennem ateşine itilip atılırlar da 'İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur!' denilir. Bir sihir midir bu, yoksa görmüyor musunuz?”¹²⁰*

Kur'ân âyetlerine “sihir” diyerek Kur'ân'dan yüz çeviren müşrikler, tabii bir âyet olan ayın tutulmasını da “sihir” olarak nitelemişlerdir. Seyyid Kutub'un (v. 1966) ifade ettiği gibi ayın kendisi de tabii âyetlerdendir. Zira Dünya'nın uydusu olan ayın hacmini, konumunu, biçimini, yapısını, Dünya etrafında dönmesini, safhalarını, dünya hayatına etkilerini ve bir destek olmaksızın uzayda kalmasını düşündüğümüzde ne büyük bir mucize olduğu anlaşılır.¹²¹ Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s), güneş tutulması olduğu zaman şöyle dediği rivayet edilmiştir: Güneş ve ay Allah'ın âyetlerindendir. Bu ikisi bir kişinin ölümü ya da hayatı için tutulmazlar. Güneş ve ay tutulması olduğunu gördüğümüzde tekbir getirin, Allah'a dua edin, O'nu zikredin, namaz kılın ve tasadduk edin.¹²² Bu hadis-i şerifte de görüldüğü gibi, mesajını iletmek için olayları fırsat bilen Hz. Peygamber (s.a.s) bu tabii olaylara dikkat çekerek insanların manevî olarak canlı kalmalarını hedeflemiş olabilir. Zaten Kur'ân'da müşriklerin ısrarla mucize isteklerine verilen cevaplarda Kur'ân'a ve doğadaki olağan olaylara¹²³ da bakılması istenmiştir. O halde Kur'ân'da, kıyamet

¹¹⁸ el-Enbiyâ 21/1-3.

¹¹⁹ et-Tûr 52/1-6.

¹²⁰ et-Tûr 52/7-15.

¹²¹ Kutub, *Fî Zilâl*, 6/3427.

¹²² Buhârî, “Kusûf”, 1, 2, 4, 5, 6, 9, 13, 14, 15, 17; Müslim, Kusûf, 901, 902; Ebû Dâvud Süleyman bin el-Eşas, *Sünenü Ebî Dâvud* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Salâtü'l-İstiskâ”, 3, 4; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Cuma”, 44; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî *Sünenü'n-Nesâî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Kusûf”, 1, 3, 4, 5, 10, 12, 14, 16, 17, 21, 25.

¹²³ Kainatın büyük bir mucize olduğunu ifade eden birçok âyet bulunmaktadır. bk. el-Bakara 2/22; Âl-i İmrân 3/190, 191; el-A'râf 7/185; Yûsuf 12/105; er-Ra'd 13/2-4; İbrâhîm 14/32, 33; en-Nahl 16/3-16; el-İsrâ 17/12; el-Hac 22/65; en-Neml 27/88; el-Ankebût 29/61-63; Lokmân 31/10, 29, 31; Sebe' 34/9; Fâtır 35/12, 13; Yâsîn 36/38-40; ez-Zümer 39/5, 6; el-Mü'min 40/79-81; ez-Zuhruf 43/9-14; el-Câsiye 45/12, 13; Kâf 50/6-11; ez-Zâriyât 51/47-49; el-Hadîd 57/25; el-Mülk 67/3-5; el-Gâşiye 88/17-20.

vukuu bulurken bu olağan olayların bozulacağına dikkatleri çekerek tabiî âyetlerin insan gözünde sıradan olaylar olarak görülmesini engellemeye ve bunların “âyet” olarak canlılığını korumaya dönük bir üslup kullanıldığı ifade edilebilir. Zira bu gerçekleştiğinde Allah’ın birliği ve âhiret hayatının varlığı inancının insan ruhunda etkin bir yer bulması mümkündür.

İbn Kesîr (ö. 774/1373), İnşikâk-ı Kamer olayının aynı zamanda bir ay tutulması olduğunu belirtirken¹²⁴ bu olayın ay tutulmasından ibaret olabileceğini belirten Câbirî, Kamer Sûresi’ndeki *“وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ”* “Bir âyet görseler ‘Süregelen bir sihirdir’ derler.”¹²⁵ âyetinin bunu desteklediğini ifade etmiştir.¹²⁶ Buna göre Kamer Sûresi’nin 1. ve 2. âyetleri arasında şöyle bir irtibat kurulabilir: Onlar tevhide ve kıyamete delalet eden ay tutulması gibi tabiî âyetlerden ve diğer her türlü âyetten hangisini görseler yüz çevirirler ve “süregelen bir sihir” derler. Nitekim Cahiliye döneminde Araplar arasında sihir ve kehanet yaygın olup, onlar cinlerle iletişim kurularak sihir yapıldığına inanmakta idiler.¹²⁷ O dönem Mekke halkı ay tutulduğunda “Aya sihir yapıldı.” derdi. Bundan dolayı çocuklar, ellerine tencereler alıp dışarı çıkar ve aya yapılan sihri çözmek için def çalarlardı.¹²⁸ Geçmişte sadece Mekke’deki Araplar değil, başka topluluklar da ay tutulması hakkında benzer düşüncelere sahip olmuşlardır. Örneğin, Yahudilerin ay tutulmasını sihirle açıkladıkları aktarılmıştır.¹²⁹ Eski Türklerde de ay tutulması kötü ruhların işi olarak izah edilmiş, kötü ruhlardan onu kurtarmak için davul/teneke çalındığı ve ok atıldığı ifade edilmiştir.¹³⁰ Ayrıca Dahhâk’ın yukarıda zikredilen âyetteki *“وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ”* (“Süregelen bir sihirdir” derler.) ifadesini tefsir bağlamında yaptığı açıklamaya göre müşrikler, ay tutulması olduğunda “Bu sihirbazların bir işidir.” demişlerdir.¹³¹ Bu rivayetten müşriklerin ay tutulması hadisesini sihirle ilişkilendirdikleri ve Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında gerçekleşen bir ay tutulması hadisesini de sihirle açıklama yoluna gittikleri anlaşılabilir. Nitekim ilk kaynaklardan olan Abdurrezzak’ın (ö. 211/827) *Musannef*inde İkrime’den (ö. 105/723) Kamer Sûresi’nin ilk âyetleri ile ilgili yapılan bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında ay tutulması olduğundan şöyle söz edilmiştir:

عن عكرمة مولى بن عباس قال كسف القمر على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم فقالوا سحر القمر فقال النبي صلى الله عليه و سلم إقتربت الساعة وانشق القمر إلى مستمر

“İkrime’den şöyle rivayet edilmiştir:

¹²⁴ Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1997/1417), 4/298, 299; Âlusî de bu görüştedir. bk. Âlusî, *Tefsir*, 14/75.

¹²⁵ el-Kamer 54/2.

¹²⁶ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, 1/187.

¹²⁷ İlyas Çelebi, “Sihir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 2009), 7/170.

¹²⁸ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ân*, 1/187, (2. dipnot.).

¹²⁹ Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî, *Kitâbü's-sikat* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye), 1973, 1/261.

¹³⁰ Fatma Ahsen Turan, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları”, *Millî Folklor=Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 12/90 (2011), 53, 54.

¹³¹ Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 22/571.

Resulullah (s.a.s) zamanında ay tutuldu. Onlar: 'Aya sihir yapıldı' dediler. Bunun üzerine Nebi (s.a.s), 'Kıyamet yaklaştı ve Ay yarıldı.' âyetini "مُسْتَمِرٌّ" (müstemirr) ifadesine kadar okudu."¹³²

İkrime'den yapılan bu rivayette ay tutulması olduğu ve Hz. Peygamberin (s.a.s) bunun üzerine Kamer süresinin ilk âyetini okuduğu anlaşılırken, Taberânî (ö. 360/971) tarafından yapılan bir rivayette yine ay tutulmasından söz edilmiş ve ay tutulması üzerine Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerinin nazil olduğu ifade edilmiştir:

"Bunun üzerine 'Kıyamet yaklaştı ve Ay yarıldı' buyruğu "مُسْتَمِرٌّ" (müstemirr) ifadesine kadar nazil oldu."¹³³

Bedruddîn el-Aynî (ö. 855/1451), حُسَيْف (husife) kelimesinin tam ay tutulması, كُسَيْف (kusife) kelimesinin ise kısmî ay tutulması anlamında kullanıldığından bahsetmektedir.¹³⁴ Ay tutulması olduğunu ifade eden rivayetlerde كُسَيْف (kusife) kelimesi kullanılmıştır. Buna göre sık rastlamayan bir kısmî ay tutulması esnasında Hz. Peygamber'in (s.a.s), Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerini okuduğu söylenebileceği gibi bu âyetlerin böyle bir olay üzerine nâzil olduğu da ifade edilebilir.

Tabiî âyetlerden biri olan ve bazı rivayetlerde sözü edilen ay tutulmasının kıyamette gerçekleşecek bir olayla şöyle bir ilgisi olduğu açıklanabilir: Kısmî ay tutulmalarında ayın ikiye ayrılmış gibi görünmesi ve ayın ışığını kısmen kaybetmesi Kamer Sûresi'nden önce inen âyetlerde de anlatılan bir kıyamet sahnesine işaret etmekte ve kıyameti hatırlatmaktadır. O da Kamer Sûresi'nden önce nazil olan sûrelerde anlatılan kıyamet saatinde yıldızların ışığını kaybetmesi, ayın karanlığa gömülmesi ve göğün yarılmasıyla birlikte ayın ikiye ayrılmasıdır.¹³⁵ Nitekim yeniden diriliş hususunda şüphe içinde olan müşriklere gök ve yerin bir düzen içinde yaratılmış olması hatırlatılmış ve yeniden dirilişin topraktan bitkilerin çıkarılması gibi olduğu bildirilmiştir.¹³⁶ Böylece bu tabiî âyetler Allah'ın birliğine ve yeniden dirilişin gerçekleşmesinde bir kuşkunun olmayacağına delil olarak gösterilmiştir. O halde ay tutulmaları ibret alanlar için kıyametin yakın ve kesin olduğuna işaret etmekte ve kıyameti hatırlatmaktadır. Bu durumda Kamer Sûresi'nde ifade edilen risaleti kıyamete kadar geçerli olan Hz. Muhammed'in (s.a.s) dikkat çektiği olay sadece onun zamanında değil, ondan sonra da öğüt ve ibret almak isteyenler için "âyet" olarak vuku bulmuştur ve kıyamete kadar vukuu bulmaya devam edecektir.

¹³² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 3/104, 105 (No: 4941).

¹³³ Kâsım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmeccid es-Selefi, (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), 11/200 (Hadis no: 11642); İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 7/473; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 7/671.

¹³⁴ Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kâri, şerhu sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: t.y.), 7/299.

¹³⁵ el-Kıyâmet 75/5-9; el-Mürselât 79/8, 9.

¹³⁶ el-A'râf 7/57; en-Nahl 16/65; Kâf 50/9-11; el-Hac 22/5-7.

Kur'ân âyetleri ve tabîî âyetler dışında, geçmişteki bazı kavimlerin helak edilmiş olmaları ile ilgili haberlerin de Kur'ân'da "âyet" olarak nitelendiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kamer Sûresi 15. âyette Nuh'un (a.s) gemisine "âyet" denilmiş,¹³⁷ sonraki âyetlerde ise Nuh'un (a.s) gemisinden, önceki toplumlardan müşriklerin helak edilmelerinden ve Kur'ân'dan ibret alınması istenmiş, Mekke müşriklerinin kendilerinin de cezasız kalmayacakları ve asıl vaat edilen saatin, kıyamet olduğu bildirilmiştir.¹³⁸ Buna göre Nuh'un (a.s) gemisi, Nuh'un (a.s.) kavminin helak edilmesi, diğer önceki müşriklerden helak edilenlerin olması ve Kur'ân âyetleri, kıyametin kesin olarak vukuu bulacağına, o gün herkese adaletle hükmedileceğine delalet eden ve ibret alınacak âyetlerdendir.

Allah, kâinatın bir ölçüye göre yaratılmış olmasını ve önceki kavimlerden helak edilenleri hatırlatarak kıyamette kâinattaki düzenin bozulacağını, ardından yeniden dirilişin gerçekleşeceğini ve o gün insanlar için hüküm verileceğini düşünmeye davet etmektedir. Çünkü bütün bunlarda Allah'ın tek ilah olduğuna ve O'nun kıyamet günü insanları hesap için diriltip herkese hakkını eksiksiz vereceğine delil vardır.

Sonuç

İnşikâk-ı Kamer hadisesi hakkında yapılan tartışmalarda Kamer Sûresi'nin ilk âyetleri ve bu konuda nakledilen rivayetler odak noktası olmuştur. Bundan dolayı bu çalışmada yirmi üç yıl boyunca peyderpey nazil olan Kur'ân'ın kendisine mahsus üslubu dikkate alınarak bu âyetler incelenmiştir.

Rivayetler dikkate alındığında ve Kamer Sûresi'ndeki ilk âyetin zahirî anlamına bakıldığında, kıyametin gelmesinin yakın ve kesin olduğunu göstermek için ayın Hz. Muhammed (s.a.s) zamanında bir mucize olarak ikiye ayrıldığı ya da hem ikiye ayrıldığı hem de tutulduğu ve bu olay üzerine Kamer Sûresi'nin nâzil olduğu söylenebilir. Yine rivayetler açısından bakıldığında Kamer Suresinin ilk âyetlerinin bir ay tutulması esnasında nâzil olduğu ya da Hz. Muhammed'in (s.a.s), bir ay tutulması esnasında Kamer Sûresi'nin ilk âyetlerini okuduğu da ifade edilebilir.

Kur'ân açısından kıyametin gelmesi an meselesi olup Kamer Sûresi'nin ilk âyetinin birinci bölümünde ifade edilen kıyametin yaklaşması, zaman bakımından ziyade, akıl ve zihin bakımındandır. Söz konusu âyetin ikinci bölümünde ifade edilen "Ay yarıldı." ibaresinde ise geçmişte yaşanan olayın mahiyeti ne olursa olsun, kıyamette meydana gelecek bir olay, geçmiş zaman kipiyle anlatılmıştır. Zira Elmalı'nın dediği gibi ayın geçmişte yarılmış olması gelecekte yarılmayacağı anlamına gelmez. İlk âyetteki "Kıyamet yaklaştı." ifadesinden sonra kıyamette meydana gelecek olaylardan biri mâzî fiille canlandırılmaktadır. Böylece kıyametin çok yaklaştığı ve kesin olacağı mesajı sadece kulaklara değil, gözlere ve diğer duyu

¹³⁷ Nuh'un (a.s) gemisinin öğüt ve ibret alınması gereken bir âyet olduğu hususu için ayrıca bk. el-Hâkka 69/11, 12; el-Ankebût 29/15.

¹³⁸ el-Kamer 54/15-51.

organlarına da iletilmektedir. Bu husus da bir üslup özelliği olarak kıyamet ve sonrasına dair yaşanacak olayları yaşanmış gibi aktararak olayları canlı sahnelere dönüştüren Kur'ân'ın, kıyametin gelmesinin çok yakın ve kesin olacağını etkili bir biçimde açıklama ve insanları eyleme sevk etme yöntemidir. Bu yöntemle insanlar, kıyametin ansızın ve kesin vuku bulacağı bilinciyle yaşamaları ve gaflette olmamaları için bu canlı sahnenin içine çekilmektedirler.

İnsanlar dünyada hemen ödül ve cezalandırma olmadığından gaflet içinde dünya hayatını ahiret hayatına tercih edebilmektedirler. Hâlbuki Allah her şeyi bir ölçüye göre yaratmıştır. Dolayısıyla ay da bir hesaba göre hareket etmektedir. Kıyamet gününde kâinattaki düzen bozulacak, ay karanlığa gömülecek ve göğün yarılmasıyla birlikte ay da yarılacaktır. Herkes kıyamette hesap verecektir. Karşılıkların tam alınacağı gün olan kıyamet, zaman bakımından ziyade, akıl ve zihin bakımından çok yakındır. Dolayısıyla geçmişte yaşanan olay ne olursa olsun “Ay yarıldı.” ifadesiyle insanlar bir kıyamet sahnesi içine çekilmekte ve onlara kıyametin geleceğinin yakın ve kesin olduğu gözler önüne serilmektedir. O halde Kur'ân açısından asıl önemli olan, kıyametin yakın ve kesin olacağı bilincini canlı tutmak ve her an ona hazırlıklı olmayı sağlamaktır.

Mekke müşrikleri tevhide ve kıyametle birlikte gerçekleşecek olan yeniden dirilişe delalet eden ve ibret alınması gereken her türlü âyetten yüz çevirmişlerdir. Bu âyetlere “sihir” diyerek o günkü bilgi seviyeleriyle bunları anlamlandırma gayretinde olmuşlardır. Dolayısıyla günümüzde de tevhid ve öldükten sonra yeniden dirilişi anlatan Kur'an âyetlerinden hayatı uzak tutmak, tevhide ve öldükten sonra yeniden dirilişe delalet eden tabii âyetlerden ibret almaksızın onları “mucize”, “doğa olayı” gibi ifadelerle geçiştirmek, onlara “sihir” demekle eşdeğer olacaktır.

Kamer Sûresi'nin ilk âyetinde insanı gafletten uyandırmak için kıyamet sahnesinin içine çekip onun kıyamet bilinciyle yaşamasını sağlamaya dönük bir üslup kullanılmıştır. Bu üslupla Kur'ân, insanların her an kıyametle birlikte gelecek olan hayatı düşünerek yaşamaları gerektiği bilincini kazandırmaktadır. Huzeyfe'nin (r.a) konuşmasındaki “Bugün koşu, yarın ise kazanç günüdür.” sözünün, Kur'ân'ın bu konudaki mesajını tefsir mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. O halde insan her an kıyametteki kazancını düşünerek dünya hayatını tanzim etmelidir.

Kur'ân'ın üslubu dikkate alınarak konuların incelenmesi, ilgili âyetlerde verilmek istenen mesajın daha iyi anlaşılması ve bu âyetlerdeki hedefin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bundan dolayı Kur'ân'da bir konunun incelenmesinde Uslubu'l-Kur'ân gözetilmelidir. Bunun için araştırılan konuyla ilgili âyetlerin yer aldığı sûrenin konusunu ve üslubunu, aynı âyet içindeki ifadelerin birbirleriyle ilişkisini, peş peşe gelen âyetlerin aralarındaki irtibatını, konu ve üslup bakımından benzer olan ve daha önce nazil olan diğer âyetlerden hareketle muhatapların zihinlerindeki altyapıyı tespit etmenin önemli olduğu kanaatine varılmıştır.

Kaynakça

- Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Baskı, 1983.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Akgün, Hüseyin. "İnşikâk-ı Kamer Hadisesi (Aslu'l-Hadis ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 3 (Ocak-Haziran 2018), 33-54.
- Albayrak, Halis. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Şule Yayınları, 1998.
- Albayrak, Halis. *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine: Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*. ed. Ali Ural. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Alûsî, Şehâbeddîn Mahmûd b. Abdullâh el-Hüseynî. *Rûhü'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. thk. Ali Abdalbârî Atiyye. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2018.
- Arslan, İhsan, "Hisssi bir Mucize Olarak Hz. Peygamber'e İsnad Edilen İnşikû'l-Kamer Hadisesine Farklı Bir Yaklaşım". *Recep Tayyip Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip University* 6/12 (December, 2017.), 13-48.
- Ateş, Süleyman. *Yeniden İslam'a II*. İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık, 1997.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân Ansiklopedisi*. 30 Cilt. İstanbul: Kur'ân Bilimleri Araştırma Vakfı (KUBA), t.y.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Atik, Bilal. *Kur'an'a Göre Peygamberlik ve -Bir Sünnetullah Olarak- Mucize*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Azimli, Mehmet. "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 2/3 (Ocak- Haziran 2009), 95- 110.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak: Mekke Yılları*. Ankara: Ankara Okulu, 2008.
- Balcı, İsrail. *Hz. Peygamber ve Mucize*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Başaran, Selman. "Huzeyfe b. Yemân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/434-435. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bedruddîn el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Umdetü'l-Kâri, Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 27 Cilt. Beyrut: t.y.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd. *Tefsîrû'l-Begavî: Mealimü't-tenzil*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr-Osman Cuma Zamiriyye-Süleyman Müslim el-Harş. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 2. Baskı, 1993.
- Beydâvî, Ebû Saîd Nasîrüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Tefsîrû'l-Kadî el-Beydâvî: Envârü't-tenzil ve esrarü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyau't-Türasi'l-Arabî, 1418.
- Bikbulat, Sun'atullâh. "İnşikâk-ı Kamer Meselesi". *İslâmiyât: Üç Aylık Araştırma Dergisi*, 7/3 (Temmuz-Eylül 2004), 185-189.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1413/1992.
- Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mucize*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l-Kur'âni'l-Hakim: et-tefsîrû'l-vâzih hasebi tertîbi'n-nüzûl*. 3. Cilt. Beyrut: Merkezi Dirasâtî'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 2008.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Abdullah b. Mes'ûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/114-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâlüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*. thk. Abdurrezzak el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1422.
- Çakan, İsmail L.- Eroğlu, Muhammed. "Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Kureyşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çelebi, İlyas. "İnşikâku'l-Kamer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/343-345. Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Çelebi, İlyas, "Sihir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/170-172. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çelebi, İlyas. *İtikadi Açından Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler: (Fiten-Melahim-Kiyamet Alametleri)*. İstanbul: Kitabevi, 1996.

- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrû'l-Hadîs*. 10 Cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1383.
- Doğrul, Ömer Rıza. *Tanrı Buyruğu: Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsiri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 4. Baskı, 1980.
- Düzenli, Yaşar. *Üslup ve Semantik Açısından Kur'an ve Şefaât*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2006.
- Ebû Dâvud, Süleyman bin el-Eşas. *Sünenü Ebî Dâvud*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1413/1992.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-Muhît*. thk. Sıtkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1420.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, t.y.
- Eren, A. Cüneyt. "Kur'an Metninin Üslub Özellikleri". *Turkish Studies= Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/5 (2014): 867-900.
- Erkol, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Mucizesi Meselesi ve Nübüvvetin İspatında İnşikâk-ı Kamer Hadisesi ile İlgili Bir Değerlendirme". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1999), 261-298.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: Meal Tefsir*. Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1420/1999.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'an*. 3 Cilt. Mısır: Âlemü'l-Kütüb, 2. Baskı, 1980.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atiyye el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*. thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- İbn Hibban, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *Kitâbü's-Sikat*. 9. Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, 1973.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sami b. Muhammed es-Selame. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 21 Cilt. Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1997/1417.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Te'vilu muhtelifu'l-Hadîs*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l- Ezheriyye, 1386/1966.
- Kandemir, M. Yaşar. "Abdullah b. Ömer b. Hattâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/126-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Abdülalim Berdunî-Ebû İshak İbrahim İtfiyyiş. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, 3. Baskı, 1386/1966- 1387/1967.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin. *Tefsîru'l-Kuşeyrî: Letâifu'l-İşârât*. thk. İbrahim Besyûnî. 3 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1981.
- Kutub, Seyyid. *et-Tasvirü'l-Fennî fi'l-Kur'an*. y.y., t.y.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'an*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü's-Şürûk, 11. Baskı, 1405/1985.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tefsîrû'l-Mâtürîdî: Te'vilâtu Ehli's-Sünne: Te'vilâtü'l-Kur'an*. thk. Mecdî Baslum. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-uyûn: Tefsîrû'l-Mâverdî*. thk. es-Seyyid b. Abdülmaksud b. Abdürrahim. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992.
- Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrû'l-Merâğî*. 30 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evlâdih, 5. Baskı, 1394/1974.
- Mevdûdî, Seyyid Ebû'l-A'la. *Tefhimü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. Ed. Ali Bulaç. Çev. Muhammed Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman (et-Tefsîrû'l-Kebir)*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhate. 4 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1979.

- Mücâhid b. Cebr, Ebû'l-Haccâc el-Mekkî. *Tefsîrû'l-Mücâhid*. thk. Muhammed Abdüsselam Ebû'n-Nil. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî el-Hadise, 1989/1410.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim bin el-Haccac. *Sahîhu Müslim*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1413/1992.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1413/1992.
- Önkal, Ahmet, "Cübeyr b. Mut'im". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/104-105. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özgel, İshak. "İnşikâk-ı Kamer Hadisesine Yorum Etiği ve Anlam Bütünlüğü Açısından Yaklaşım". *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*. Ed. İsmail Yakıt. 197-214. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı Başkanlığı, 19 Nisan 2004.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hasan b. el-Hüseyin Fahreddin. *et-Tefsîrû'l-Kebîr: Mefâtîhü'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 3. Baskı, 1420.
- Salih, Subhî. "Ayet ve Hadislerle Cennet/Cehennem: Ölümden Sonra Diriliş". Çev. Şerafeddin Gölcük. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2. Baskı, 1981.
- Salih, Subhî. *Mebahisu fî Ulûmil-Kur'ân*. İstanbul: Dersaadet, t.y.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer. Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr Temîmî Mervezî. *Tefsîrû'l-Kur'ân: Kitâbü't-Tefsîr*. thk. Yâsir b. İbrâhim ve Ğanîm b. Abbas b. Ğanîm. 6 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr Celaleddin. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-Tefsîri bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah. *Fethü'l-Kadîr: el-Câmiu beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min İlmi't-Tefsîr*. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr – 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalemi'l-Tayyip, 1414.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Taberânî, Kâsım Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2. Baskı, t.y.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiü'l-beyân an Te'vîli âyi'l Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. y.y.: Müessesetü'r-Risale, 1420/2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa Serve. *Sünenü't-Tirmizî*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Baskı, 1413/1992.
- Turan, Fatma Ahsen. "Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları". *Millî Folklor = Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 12/90 (2011): 49-59.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Vecîz fî tefsîri Kitâbî'l-Azîz*. thk. Saffân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1415/1995.
- Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. es-Seri b. Sehl. *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. thk. Abdülcelil Abduh Şelebi. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl: el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, t.y.
- Zeyveli, Hikmet. *İlahî Dinlerde Mucize ve Gayp: Geleneği Yeniden Okumak*. İstanbul: KURAMER Yayınları, 2018.